

ПОТЕНЦІАЛ КОНЦЕПЦІЇ ЦІЛІСНОЇ ОСОБИСТОСТІ СТЕПАНА БАЛЕЯ В ОСМИСЛЕННІ ПРОБЛЕМ ОСВІТНЬОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

У статті розглядається концепція цілісної природи особистості Степана Балея. Цілісний підхід у розвитку особистості дослідник трактує як єдність та взаємодію психічних, анатомічних, фізіологічних характеристик людини. Наголошується, що особистість презентується дослідником як багатоаспектне, позбавлене узвичаєної абстрактної форми поняття, що пов'язане із реаліями життя та сутнісною природою конкретної людини. Акцентується увага, що саме з позицій розвитку та саморозвитку особистості С. Балея розглядає мету та завдання освіти. Він пропонує концептуальні засади гуманістично спрямованої педагогіки, яка враховує внутрішній потенціал і природу особистості, її здатність трансгресувати.

Ключові слова: особистість, цілісність, психіка, освіта, трансгресія, розвиток.

В статье рассматривается концепция целостной природы личности Степана Балея. Целостный подход в развитии личности исследователь объясняет как единство и взаимодействие психических, анатомических, физиологических характеристик человека. Подчеркивается, что личность подается исследователем как многоаспектное, лишённое привычной абстрактной формы понятие, что связанное с реалиями жизни и природой конкретного человека. Акцентируется внимание на тезисе, что именно с позиций развития и саморазвития человека Степан Балея рассматривает цель и задания образования. Он предлагает концептуальные принципы гуманистически направленной педагогики, которая учитывает внутренний потенциал и природу личности, её способность трансгрессировать.

Ключевые слова: личность, целостность, психика, образование, трансгрессия, развитие.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Зміни в сучасному світі пов'язані з розвитком телекомунікаційних, комп'ютерних, мультимедійних технологій тощо, що міцно увійшли у життя соціуму. Розвиток медійного середовища та пов'язана з ним інтенсивна економічна і культурна інтеграція, високий динамізм життя вимагають від людини не лише вміння адаптуватися до них, але віднайти адекватні способи самореалізації, активно творити власне життя. Людина отримує можливості для вибудовування траєкторії свого розвитку згідно реалій часу, за умови, якщо виявить здатність використати якнайповніше увесь спектр свого внутрішнього потен-

ціалу, реалізує багатогранність та унікальність власної особистості тощо. «Нам належить також зрозуміти, що будь-яка людина, навіть найбільш пересічна, в найбільш банальних ситуаціях життя, творить у собі певний великий світ. Він несе у собі свою внутрішню множинність, свої віртуальні індивідуальності, нескінченність химерних персонажів, поліекзистенцію у реальному та мрійливому, у сні та наяву, у покорі та порушеннях, у явному та таємному... в своїх потаємних печерах та у своїх бездонних глибинах», – пише Е. Морен [9, с. 52]. Усе різноманіття людського ества та його проявів сплетено, зіткано у певну єдність, цілісність, що створює людську тканину, становить світ людського буття, тобто є зв'язком між єдністю та множинністю. Така настанова потребує цілісного погляду людини на світ, розуміння, пізнання його у всій багатогранності проявів та розуміння людини як складної, багатогранної, цілісної субстанції.

Важливе місце у пошуках світоглядних орієнтирів сучасної людини належить освіті. Саме в царині освіти формується людський капітал, якість котрого визначає можливості і перспективи розвитку суспільства у майбутньому. Проте врахувати пульсацію часу людині допоможуть освітні інституції за умови, що вони озброять її не лише певним обсягом знань, але й сприятимуть розвитку умінь навчатися, вчасно відмовлятися від застарілих ідей та концепцій, приймати рішення у малопередбачуваних ситуаціях, розвиватимуть пошукові інтенції, здатність самостійно приймати рішення, бути винахідливою та творчою тощо. Перед освітою постає проблема осмислення людини як цілісної системи, що саморозвивається. Як зауважує О. Князева, навчання – це не лише передавання знань як естафетної палички від однієї людини до іншої, але створення умов, за яких стають можливими процеси творення знань тими, хто навчається, їх активна і продуктивна творчість. І далі: вчитель має навчитися бачити, що ховається за учнем, і навчитися розуміти його [8, с. 321]. Питання самотворення особистості, її саморозвитку, врахування її унікальності та індивідуальності є такими, що нині мають визначати пріоритетні напрями розвитку освіти.

Аналіз останніх досліджень та публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Поняття «особистість» до наукового вжитку увійшло лише наприкінці ХІХ століття. Його використовували у своїй фаховій літературі французькі психіатри. Однак, на початку ХХ століття проблема особистості та її взаємозв'язок із суспільним життям стала предметом наукових досліджень низки філософських напрямів; зокрема персоналізму, прагматизму, фі-

лософії життя, екзистенціалізму, філософії психоаналізу, герменевтики, феноменології, філософської антропології тощо. Антропологічна зорієнтованість філософської думки, згідно якої людина має власний, несумірний з природною ієрархією світ, що не детермінованим буттям чи об'єктивними законами зумовила посилення антропологічних орієнтацій в інших галузях. Також у лоні філософії було розроблено методологію гуманітарних наук, яка згодом стала основою для прикладних досліджень у царині антропології, психології, соціології, педагогіки та інших дисциплін, предметом яких є людина, її життя та діяльність.

Варто привернути увагу також до теоретичних напрацювань Інституту дослідження складних адаптивних систем в Санта-Фе, Центру трансдисциплінарних досліджень та Асоціації складного мислення, які функціонують у Франції. Дослідники цих наукових установ запропонували оригінальні теорії щодо з'ясування природи особистості як складної та цілісної. Зокрема, Е. Морен вважав, що процес пізнання складного потребує особливого складного мислення. Дослідник сформулював такі його принципи: голографічність пізнання, принцип генеруючої петлі, принцип автоорганізації, принцип повторного введення в процес пізнання того, хто пізнає. Вагомий внесок у розробку аспектів складного мислення також зробили Г. Бейтсон, Л. фон Берталанфі, Н. Вінер, Е. Ласло, І. Пригожин тощо. Осмислення людини як складної, цілісної системи, що саморозвивається, знайшло відображення і у працях вітчизняних дослідників: Л. Бевзенко, Л. Горбунової, І. Добродірової, І. Єршової-Бабенко, А. Євдотюк, Н. Кочубей, В. Лутая, О. Робуль, І. Предборської, В. Шевченка тощо.

Проте одним із першопрохідців у сфері дослідження цілісної природи особистості вважають Степана Балєя [6, с. 50]. Різні аспекти цієї проблеми висвітлені у більшості праць науковця. Своєрідний підсумок його дослідницьких пошуків знайшов відображення у праці «Особистість», яка побачила світ у 1939 році. С. Балєй розробив власну концепцію персоналогії, основні принципи якої презентував у праці «Вступ до суспільної психології».

Формулювання цілей статті. Степан Балєй – один із небагатьох мислителів, які творили на перетині філософії, психології, педагогіки, психіатрії тощо. До наукової спадщини дослідника належать праці з психології творчості С. Жеромського і Ю. Словацького, нариси з психології юнацького віку та розвитку дитини, психології особистості, експериментальної психології тощо. С. Балєя вважають фундатором педагогічної психології, суспільної психології та психології розвитку.

Метою статті є акцентування уваги на епістемологічному потенціалі концепції цілісної особистості С. Балей в осмисленні освітніх проблем.

Викладання основного матеріалу дослідження. Свою наукову діяльність С. Балей розпочав на початку ХХ століття. Це час, коли у світовій суспільній думці набувають поширення ідеї та погляди, згідно яких життя та діяльність конкретної людини є найвищою цінністю суспільства. Проблема людини, її буття, сенс і сутність – усе це викликає неабиякий інтерес як у наукових колах, так і у рефлексіях суспільної думки та зумовлює виникнення і розвиток цілої низки різноманітних філософських напрямів, які намагалися осмислити світ людини та світ навколо неї. У лоні цих гуманістичних пошуків та окреслень подальших перспектив суспільного життя зростає зацікавленість психологічними дослідженнями, власне кажучи, посилюється потреба пізнати таємниці внутрішнього світу людини. Як зазначає М. Верніков, окреслена «тенденція переходу від людини-загальника, абстрактної людини до людини конкретної, зумовлюється поширенням переконання, що саме в її індивідуальному бутті, в реальності її внутрішнього світу глибоко криється розгадка таїни, яка упродовж століть була спокусою для метафізик і онтологій» [6, с. 40]. Суспільство загалом розглядається як проекція внутрішнього світу людини, яка, творячи себе, творить і своє буття, світ навколо. У праці «Вступ до суспільної психології» дослідник проаналізував психологічні проблеми соціалізації людини. Він розглянув коло питань, що розкривають психологічні сторони поняття особистості, її становлення, її місце в соціальних середовищах, її культурне підґрунтя. У своїй концепції суспільної психології С. Балей розкрив психологічні аспекти буття людини в соціумі. «Вихідною ідеєю і головною метою для С. Балей стало реформування суспільства на нових, достеменно гуманістичних засадах – на засадах визнання конкретної людини і її конкретного життя достеменною субстанцією суспільства і суспільного життя», – стверджує М. Верніков [6, с. 19]. Проблеми філософії, психіатрії, педагогіки, психології тощо він розглядав як певну синтетичну цілісність, яка дозволяє різнобічно пізнавати людину, враховуючи її унікальну природу.

Осердям наукових пошуків С. Балей стала проблема особистості. Проте поняття «особистість» у науковця позбавлене узвичаєної абстрактної понятійної форми, воно пов'язане із реаліями життя та сутнісною природою конкретної людини. Дослідник розглядав його як багатоаспектне, презентуючи різні підходи до його висвітлення, а саме: філософський (світоглядне осмислення

проблеми), соціологічний (аналіз людини з точки зору її значущості у суспільному житті), психологічний (розкриття внутрішньої, іманентної природи людини) тощо. С. Балей звернув увагу на їх взаємообумовленість, взаємозв'язок та взаємодію у поясненні сутності природи особистості як складної та цілісної.

Стрижневим аспектом у поясненні проблем цілісної особистості науковець вважав психіку. У дослідженні психіки С. Балей використовував два підходи: аналітичний та синтетичний. Згідно аналітичного підходу дослідник поділяв особистість на відносно прості, елементарні психічні явища. Зокрема, він виокремлював сферу почуттів, інтелекту та волі, а в кожній з них необмежену різноманітність переживань, зазначаючи, що можуть предметом окремих наукових зацікавлень. Водночас, дослідник звернув увагу на те, що таке членування психіки та психічних процесів припустиме лише у певних межах, оскільки надмірне захоплення ними зумовлює односторонність та хибність результатів. Тому аналітичний метод дає лише поштовх до пізнання особистості, виокремлюючи та піддаючи аналізу окремі структурні складові психіки людини. Кардинально інше розуміння природи людського Я, бачення людської психіки презентує синтетичний підхід. «Підкреслюючи єдність, яка панує у психіці людини і вважаючи цю рису істотною для її особистості, стаємо на синтетичну точку зору, або цілісну. Людська особистість становить цілість» – пише С. Балей [4, с. 127-128]. Одне і те ж «Я» поперемінно щось уявляє, сумує, радіє, переживає, прагне і виконує рішення. Усі ці почуття групуються навколо певних цілей та цінностей, до яких прагне та які плаче у собі особистість. Людина уявляється як певний пункт, з якого вони виходять і у який повертаються. Людське «Я» уявляється як психічна цілісність, що є органічною сутністю, котра має свою певну структуру. Дослідник стверджував, що рисами, які характеризують особистість у людині, є: внутрішня єдність при різноманітності функцій структурних елементів, підпорядкованість окремих спільній для них усіх цілості і, нарешті, динамічний характер структури [4, с.128].

С. Балей розглядав психіку під кутом онтогенетичного підходу, згідно з яким вона постає як феномен, якому притаманна внутрішня динамічна цілісність. Процес розвитку людської індивідуальності постає як процес поступальних змін психіки на різних вікових стадіях її розвитку: від раннього дитинства до юнацького віку, коли за короткий час людина переживає низку постійних якісних змін, формуючись як дорослий індивід. Дослідник акцентував увагу на стадійності процесу формування та розвитку осо-

бистості, на вікових особливостях її онтогенетичної поведінки. Такий підхід допоміг С. Балею розглянути індивідуальний розвиток психіки під кутом вікових змін у психофізичному онтогенезі, показати обумовленість психічних процесів із фізіологічними.

Принцип цілісного підходу до становлення та розвитку особистості вчений трактував через єдність і взаємодію, взаємозалежність психічних, анатомічних, фізіологічних характеристик. Усе різноманіття людського ества та його проявів, на його думку, сплетено, зіткано у певну єдність, цілісність, що створює людську тканину, становить світ людського буття, тобто є зв'язком між єдністю та множинністю. Екзистенціальна природа людини виражається та діє у комплексі і сприймається у комплексі. «В справжньому пізнанні людської душі істотними є не елементи, а «цілість», «структура». Не дасть також істотного розуміння людської психіки поєднання певних елементів в причинні ланцюги, в яких окремі ланки з'єднуються між собою механічним відношенням причини і наслідки. Психічні цілості стають для нас тоді зрозумілими, коли ми вловимо їх мету, до якої свідомо чи несвідомо вони прямують, їх «сенс»», – стверджував С. Балеї [3, с. 349].

Так, суттєву роль у взаємодії конкретної особи з світом об'єктивної реальності відіграють не лише культурні, мовні, генетичні особливості індивіда, але його природа та специфіка організації тілесності, оскільки саме тілесність обумовлює параметри сприйняття людини та людиною. Особистість не позбавлена ментально-тілесних характеристик. Оскільки мисленнєві процеси відбуваються у тілі, вони тілесно обумовлені. С. Балеї тлумачив особистість як психофізичну істоту, де внутрішня психічна структура пов'язана з тілесністю найрізноманітнішими зв'язками, які взаємодіють між собою. Він висловлював переконання, що «комплекси, які складаються з подразнення і реакції, звичайно містять психічні елементи: відчуття, почуття і уявлення, зв'язок між якими можна зрозуміти тільки у рамках всього психофізичного процесу, а не тільки з механіки уявлень» [9, с. 38]. Загальною рисою психічних процесів, на його думку, є визнання тієї обставини, що послідовність психічних явищ ніколи не можна зрозуміти з механіки притаманної їм самим, оперувати чистими уявленнями неможливо без рухів, дій притаманних всьому психофізичному організму. Як приклад, дослідник аналізує ланцюг явищ, який розпочинається дотиком долоні і завершується стискуванням пальців. Цей процес містить психічні елементи, як-от: відчуття дотику через подразнення, відчуття м'язів, суглобів під час реакції [10, с. 38]. Тілесність аналізується як сфера локалізації ког-

нітивних, ментальних, психічних станів, які виявляють себе на різних рівнях тілесної організації. Неврахування та неправильна оцінка тілесності здатна привести до неповних, поверхневих та навіть хибних суджень і висновків. Тому холистичний зв'язок «психіка-тіло» має аналізуватися недуально, оскільки тіло «одухотворене», воно живе духом і завдяки йому.

Проте, складність та багатомірність особистості, полягає не лише у сукупності фізичних, фізіологічних, психологічних, ментальних, емоціональних, інтелектуальних тощо характеристик, але і у визнанні між ними очевидного та прихованого взаємозв'язку. На думку науковця, хоча психолог не вивчає досить ґрунтовно соматичного розвитку особистості, він все ж повинен брати до уваги результати досліджень у цій галузі, оскільки вони можуть пролити певне світло на розвиток психічної сфери. «Неодмінний зв'язок між фізичним і психічним розвитком, який виявляється у тому, що в основному ці обидві форми розвитку рухаються паралельно, хоча окремі випуклості і вгнуття обох ліній розвитку не співпадають між собою і виявляється, навіть, тенденція до розбіжності: в місці, де крива фізичного розвитку вигинається стрімко догори, з психічної сторони, маємо застій, і навпаки. Перехідний застій у розумовому розвитку психолог пояснює концентрацією сил організму на розвиток тілесної сторони. Так, лише узгодження обох складових психофізичного організму людини, елементу психічного і фізичного, може дати повну, зрозумілу картину її розвитку», – писав С. Балей [3, с. 355].

Особистість ніколи не задається готовою, вона твориться протягом усього свого життя. Вона постійно еволюціонує та змінюється, впливає на оточення та зазнає змін від нього. «Особистість може бути зрозуміла лише як акт, вона протилежна пасивності, вона завжди означає творчий супротив», – стверджував М. Бердяєв [5, с. 98]. Динамічність є властивістю особистості, необхідною умовою її розвитку та життєдіяльності. «У зв'язку з цим поняттям особистість набуває другого значення – потік самовдосконалення. Особистість є вдосконаленням характеру, досягнутим тим шляхом, що дана особа пізнає свою окремість і гармонізує всі начала своєї душі, розвиває доцільно те, що може їй надати вищу цінність, та відкидає те, що стає на перешкоді», – вважав С. Балей [3, с.343]. Долаючи вільно та усвідомлено межі свого «Я», людина повсякчас робить вибір, набуває нових якостей, характеристик, відкриває нові сенси та смисли свого буття. Вона творить світ у собі та світ навколо себе. Творчість постає як загальна антропологічна характеристика, необхідна умова

розвитку особистості. Згідно з концептуальною дихотомією Й. Фіхте «Я-не-Я», особистісне «Я» повсякчас набуває нових абрисів. Особистість – це трансцендуюча людина, яка усвідомлено та вільно долає межі власного «Я», яка не замкнена на своєму «Я».

Трансгресія – поняття, запозичене у постмодернізмі, де воно означає феномен переходу непрохідної границі, і передусім границі між можливим і неможливим. Світ можливого – це сфера відомого та узвичаєного для людини, яка, замикаючи її в своїх межах, відсікає для неї будь-яку перспективу новизни, самозміни та розвитку. Це знайомий відрізок життя людини, який лише підтримує вже відоме їй. У цьому плані трансгресія – це визнання неможливості далі залишатися в даній системі відліку та вихід за її межі, спростування існуючих і створення нових меж знання. Трансгресія розглядає суб'єктів пізнання такими, що долають межі об'єктивно сконструйованих соціальних, культурних, політичних уявлень. Новий обрій пізнання, що відкривається трансгресивним проривом, є дійсно новим у тому сенсі, що по відношенню до попереднього стану не є таким, що лінійно «впливає» з нього, тобто не є очевидним та єдино зумовленим наслідком. Навпаки, новизна у даному випадку володіє по відношенню до всього попереднього статусом і енергією заперечення. «У результаті трансгресії (подолання межі між можливим та неможливим), – зазначає І. Предборська, – виникає «погранична зона» соціокультурного досвіду особистості, в якій відбувається становлення її нової ідентичності шляхом реконструкції знань, культурно-історично орієнтованих на консервацію ієрархічних відносин в аудиторії, перевизначення попередніх границь, створення нових навчальних можливостей» [9, с. 86]. Пограниччя, на думку дослідниці, створює таке «когнітивне середовище, де знання постійно здобувається з-під контекстуальних нашарувань під впливом певних атракторів, що задаються трансгресивно налаштованими суб'єктами навчального процесу» [9, с. 87]. Особистість потрапляє в пограниччя – когнітивне поле постійних інтеракцій різних культурних, соціальних, історичних кодів, що актуалізують індивідуальні компоненти у конституюванні особистості та уможливають процес перевизначення її ідентичності. У такий спосіб створюється простір свободи, у якому відбувається самотворення особистості.

Життя та розвиток людини є неможливим без взаємин з іншими людьми, тобто здійснюється у суспільній формі. У взаємодії з іншими людина розкриває свою самість, власне ество, «демонструючи» собі та іншим, якою вона є насправді. Людське буття має діалогову природу. Поза діалогом людина не існує свідомо. Позбав-

лена взаємодії з іншими людьми вона перетворюється на абстрактну уніфіковану одиницю. Світ такої людини «вмонтовується» в жорсткі ієрархічні структури, які не визнають багатоаспектність, розмаїтість, альтернативність суспільного буття, котрий «зачинається для свободи та творчості». Представники комунікативної філософії К.-О. Апель, М. Бубер, О. Больнов, С. Франк, К. Ясперс та ін. звертають увагу на ту обставину, що людина онтогенетично не починається з суб'єкт-об'єктних відносин. «Я», як щось відособлене не існує, а набуває сенсу та значення лише у комунікативному взаємозв'язку «Я-Ти». Комунікація є виразом здатності людини до співіснування, є незаперечною умовою життя. Кожний комунікативний акт, – зазначає К.-О. Апель, – аргіогі ще до реального здійснення передбачає власне комунікативність» [1, с.408].

З позицій розвитку та самотворення особистості С. Балей розглядав мету та завдання освітніх установ. Він закликав відмовитися від абстрактно-теоретичної педагогіки, яка нівелює унікальність та індивідуальність конкретної особистості. Освіта розглядалася ним як середовище, у якому розвиваються природні задатки тих, хто навчається, відбувається їх постійне зростання. Відтак, дитинство розуміється як певна самоцінність, а не підготовчий етап до дорослого життя. Дослідник застерігав від погляду на сили дитини та її інтереси, як щось завершене та позбавлене росту. У процесі навчання дитина постійно робить відкриття, досліджує, намагаючись вирішити свої освітні проблеми в контексті існуючих соціальних реалій, тобто розкриває власний творчий потенціал, творить світ та себе у ньому. Освітня діяльність постає творчою комунікативною дією, яка пов'язана не лише з передачею відомих, але із продукуванням нових сенсів. У навчальну діяльність постійно залучаються вольові, фізичні та духовні зусилля людини, у якому суб'єкти навчальної взаємодії мають можливість найповніше реалізувати свій потенціал, морально вдосконалюватися та розвивати відповідно до вимог часу необхідні здібності, уміння та навички.

Діяльність освітніх інституцій, на його думку, повинна ґрунтуватися на позиціях природовідповідності у навчанні та вихованні. Освітній процес має орієнтуватися на потреби особистості бути «людиномірним». Сучасний освітній процес має відбуватися згідно принципу природовідповідності у навчанні і вихованні. Така педагогіка покликана слугувати саморозкриттю та самотворенню особистості, вона має піднести дитину у своїй вартості, пристосувавшись до неї. С. Балей виокремив два основних завдання для освітніх закладів:

– учень отримує можливість пізнати глибину своєї душі і звернути увагу на особливості своєї індивідуальності, внаслідок чого у нього розвивається здатність до самоспостереження, яке є першим кроком у пізнанні себе;

– вчитель виконує функції фасилітатора в усвідомленні його здатностей і потреб [2, с. 166-167].

Турбота про конкретну людину, зацікавленість її долею, її індивідуальністю є пріоритетним завданням освіти. «Освітня система за С. Балеем, повинна не замкнути людину у своїх межах, а створити умови для прориву у невідоме, для здійснення всіх можливих можливостей», – вважає О. Гончаренко [7, с. 62]. На відміну від соціоінтентних настанов, які традиційно панували в поглядах на формування людини і виражали позиції соціуму на виховання як пристосування індивіда до потреб суспільства, С. Балей запропонував гуманістично спрямовану педагогіку, котра враховує внутрішню природу та потенціал особистості, її здатність трансгресувати тощо. Основою ідей щодо розвитку особистості є концептуальна складова – ідея самопізнання. Самопізнання має онтологічний вимір, стає не лише метою, але й засобом подальшого розгортання процесу самовибудовування людини. Саморозвиток і постійна рефлексія, що веде до самовдосконалення людини – напрям досягнення особистої гармонії і гармонії суспільства.

З позиції психології розвитку особистості С. Балей розглядав виховний процес. Варто зазначити, що поняття виховання він трактував досить широко, включаючи в нього такі категорії, як розвиток, навчання, педагогічний (освітній) процес. За умови врахування у навчальному процесі цілісної, складної природи людини освітній процес він пов'язував з тенденцією антропологізації знання як форми інформації для людини, відкритою людиною та рефлексуючою людиною. Освіта зосереджується на культурній трансформації особистості, а не на її соціальній адаптації. Врахування тієї обставини, що кожна людина сама по собі є генетично, фізіологічно, індивідуально неповторною, оскільки володіє лише їй властивою нервовою системою, виявляє здатність по-різному реагувати на природу та дію чинників зовнішнього впливу тощо. Такий підхід допоміг науковцю вийти на якісно новий рівень розвитку знань про людину як унікальну неповторність. Особистість – це реальність, це конкретна людина, яка живе і розвивається, повсякчас набуває нових рис і характеристик, набуваючи нової гармонії із собою та світом, до якого належить.

Висновки та перспективи подальших розвідок у даному напрямку. У сучасному динамічному, мінливому суспільстві, де

зазнав руйнації зв'язок і наступність поколінь, де минуле вже плавно не перетікає у сьогодення і не обумовлює майбутнє, освіта розглядається не лише як інституція із збереження та трансляції соціокультурного досвіду. Вона покликана виконувати не лише традиційну функцію передачі соціального досвіду, але й значною мірою випереджаючи превентивну функцію підготовки людини до життя в епоху посилення соціального динамізму. У лоні гуманістичних пошуків та окреслень подальших перспектив суспільного життя зростає зацікавленість психологічними дослідженнями, власне кажучи, посилюється потреба пізнати таємниці внутрішнього світу людини, розглянути її як певну синтетичну цілісність, пізнати її унікальність. Одним із прикладів цілісного розгляду особистості є наукова спадщина С. Балея. Дослідник розглядав особистість як реальність, якій притаманний динамізм, постійна рефлексія із світом, котрий його оточує та власним світом, тобто саморозвиток. Науковець втілював новітні досягнення у філософії та психології у практику освіти і створив власне концептуальне бачення проблем виховання та навчання, розвитку особистості.

Враховуючи ту обставину, що проблема розгляду особистості як цілісної та складної є багатоаспектною, доцільно продовжити дослідження з окресленої проблеми. Зокрема, більш детально розглянути евристичний потенціал концепції цілісної особистості С.Балея щодо саморозвитку особистості в освітньому середовищі.

Список використаних джерел

1. Апель К.-О. Дискурсивна етика як політична етика відповідальності у ситуації сучасного світу / К.-О. Апель // Єрмоленко А. М. Комунікативна практична філософія. – Лібра, 1999. – С. 395-413.
2. Балея С. Експеримент у науці психології / С. Балея // Збір. праць: у 5-ти т. і 2 кн. – Т.1. – Львів-Одеса: ІФЛІС ЛФС «Cogito», 2002. – С. 151-170.
3. Балея С. Психологія віку дозрівання / Стефан Балея // Збір. праць: у 5-ти т. і 2 кн. – Т.2. – Львів: Вид-во Національного університету «Львівська політехніка», 2009. – С. 316- 450.
4. Балея С. Про певні властивості постаті / Стефан Балея // Збір. праць: у 5-ти т. і 2 кн. – Т.2. – Львів: Вид-во Національного університету «Львівська політехніка», 2009. – С. 127-128.
5. Бердяев Н. А. Смысл творчества. Опыт оправдания человека / Н. А. Бердяев – М.: Изд-во Г. А. Лемана и С. И. Сахарова, 1916. – 384 с.

6. Верников М. М. Життя і наукова діяльність академіка Степана Балея / М. М. Верников // Збір. праць: у 5-ти т. і 2 кн. – Т.1. – Львів-Одеса: ІФЛІС ЛФС «Cogito», 2002. – С. 19-78.
7. Гончаренко О. А. Єдність індивідуального і суспільного у філософсько-освітній концепції Степана Балея / О. А. Гончаренко // Гуманітарний вісник ЗДІА. – Вип. 37. – 2009. – С. 53-62.
8. Князева Е. Н. Синергетика на волне епистемологического конструктивизма / Е. Н. Князева // Самоорганизация и синергетика: материалы конференции. – М., 2006. – С.315-337.
9. Морен Э. Метод. Природа природы / Э. Морен. – М.: Прогресс-Традиция, 2005. – 464 с.
10. Предборська І. Радикальна педагогіка в проблемному полі західної філософії освіти: пошуки, контексти, інтерпретації / І. Предборська // Філософія і методологія розвитку вищої освіти України в контексті євроінтеграційних процесів / [авт. кол.: В. Андрущенко, М. Бойченко, Л. Горбунова, В. Лутай та ін.] – К. : Пед. думка, 2011. – С. 68-93.
11. Baley S. Zarys psychology w związku z rozwojem psychiki dziecka / S. Baley. – Lwow: Atlas, 1935. – 424 s.

The purpose of this article is to consider the Stepan Baley's conception about nature of the complex personality. The researcher explains this complex approach to personality developing as the unity and the combination of psychic, anatomic and physiological features of the man. The personality is stressed to be presented as a concept of multiaspected, usual abstract form which is connected with life realities and social nature of the person. The attention is paid to the position of developing and self-developing of the person and due to this Stepan Baley considers the aim and the task of education. He proposes conceptual tips of humanitarian pedagogy which observes the inner potential and the nature of the personality, his able to transgress. The accentuation of the free personality development, creating the conditions for its creative self is capable alternatives to overcome the phenomenon of alienation knowledge. Article deals with the heuristic potential of Stepan Baley's theoretical investigations, which are productive in creation of system of preventive education, which can help a person living in the world full of risqué, be successful. The article focuses on the creative potential of pedagogical transgression as such, which creates conditions for self-development and self-alignment of the individual. The dialogue in education is the desire to attract people to active learning of the world. Creativity as an integral part of personality existence allows lifting up abstract knowledge, making an educational process interesting as clear, the one to be related to a child's life experience.

Keywords: personality, integrity, psychic, education, transgression, development.

Отримано: 22.01.2013 р.